

AYOLLAR O'RTASIDAGI JINOYATCHILIKNING KRIMINOLOGIK PSIXOLOGIK JIXATLARI (Yetuklik davri misolida)

University of business and science

Pedagogika va psixologiya yo'nalishi 22-26 guruh talabasi

Sharipova Feruza Maxamatrasulovna

Ilmiy raxbar: Jurayev Xaydarjon Odilboyevich

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2585-8439>

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kunda jinoiy hatti harakatlarning psixologik jixatlari ayollar o'rtasida sodir bulishning psixologik omillari nazariy va amaliy jixatdan yoritilgan , bu esa kasbiy faoliyatda va oilada jamiyatda sodir bo'ladigan jarayonlarni analiz sentiz qilishga yunaltradi.

Kalit suzlar: Kriminologiya, ijtimoiy psixologiya, destruktiv tip, xarakter aksentuatsiyasi, va pubertal davrlar psixologiyasi, ijtimoiy muxit.

Аннотация: В данной статье теоретически и практически освещены психологические аспекты преступного поведения на сегодняшний день психологические факторы , происходящие среди женщин, что позволило проанализировать процессы, происходящие в обществе в профессиональной деятельности и в семье.

Ключевые слова: Криминология, социальная психология, деструктивный тип, акцентуация характера, и психология пубертатных периодов, социальная среда.

Kirish

Ayollar jinoiy faoliyati kriminologiya va psixologiya fanlarida alohida o'rganilgan masaladir. So'nggi yillarda yetuklik davri ayollari orasida sodir

bo'ladigan jinoyatlar sonining o'sishi ijtimoiy, psixologik va shaxsiy omillar bilan bog'liq ekanligini ko'rsatmoqda. Jinoiy xatti-harakatlarning tahlili nafaqat jinoyatning sabablari, balki shaxsning psixologik xususiyatlarini ham aniqlashga imkon beradi. Ayollar jinoiy xatti-harakatlarini o'rganishda psixologik yondashuv muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayollarda jinoyatchilik ko'pincha emotsional, oilaviy va ijtimoiy ta'sirlar bilan bog'liq. Yetuklik davri taxminan 18–35 yoshlar oralig'i — shaxsning ijtimoiy va psixologik barqarorligi shakllangan davr bo'lib, shu davrda sodir bo'ladigan jinoyatlar ko'pincha shaxsiy motivlar, ruhiy holat va ijtimoiy muhit bilan izohlanadi.

Jinoyatchilikni jinsiy belgiga ko'ra farqlash, hech shubhasiz, o'rinlidir, chunki ayollar jinoyatchiligining miqdor ko'rsatkichlari ham, sifat ko'rsatkichlari ham erkaklar jinoyatchiligidan farq qiledi. Miqdoriy xususiyatlar masalasiga kelsak, ayollar jinoyatchiligi asrlar mobaynida erkaklar jinoyatchiligidan orqada qolib kelgan. Ayollar sodir etadigan jinoyatlarning erkaklar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar bilan o'zaro nisbati 1:8 ni (jinoyatlar umumiy sonining 12,5% ni) tashkil etadi. Vaholanki, mamlakatimizda ayollar soni erkaklar soniga qaraganda ko'proq. Sifat xususiyatlari masalasiga kelsak, statistika ayollar tomonidan tamagirlik niyatida va zo'rlik ishlatib sodir etilgan jinoyatlar, shuningdek boshqa jinoyatlarning o'zaro nisbati erkaklar o'rtasida yuzaga kelgan vaziyatdan ancha farq qilishini ko'rsatadi. Ayollarga xos bo'lgan mikromuhit yold sharoit ta'sirida muayyan davrda yuzaga kelgan xulqatvor tarzi o'z aksini topgan jinoyatlar farqlanadi.

Quyidagi statistik ma'lumotlar ham fikrimizni tasdiqlaydi: ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar 2000 yilda 7649 ta, 2001 yilda 7654 ta, 2002 yilda 8010 ta, 2003 yilda 9305 ta, 2004 yilda 9073 ta, 2005 yilda 9685 tani tashkil etdi. O'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligiga qaramay, ayollar jinoyatchiligi ham jinoyatchilikning umumiy qonuniyatlarini hamda unda yuz bergan o'zgarishlarni aks ettiradi. U umumiy jinoyatchilikning kichik tizimi sifatida amal qiladi va u bilan uzviy

bog'langan.[12] Ayollar jinoyatchiligi erkaklamikidan orqada qolib kelayotganligini asoslovchi bir nechta nazariya mavjud. A.Ketle bu hodisani nafaqat ayollarning jismonan zaifligi, balki jamoatdan uzoqdaligi, oilaviy majburiyatlar doirasidan kam chetga chiqishi bilan tushuntirgan. Biroq ayollar jamoat hayoti va professional faoliyatga tobora faolroq qo'shilishiga qarab, shuningdek jinoyatchilikda o'sish yuz bergan davrlarda umumiy jinoyatchilik tarkibida ayollar jinoyatchiligining ulushi doimo oz bo'lib qolgan. U erkaklar jinoyatchiligi ulushidan bir necha baravar kam bo'lgan. Bu hodisaning boshqa bir izohi antropologik maktab namoyandalari Ch. Lombrozo va uning Rossiyadagi izdoshi P.N.Tamovskaya tomonidan ilgari surilgan. Ular ayollar jinoyatchiligining faollik darajasi erkaklamikiga nisbatan pastligini ayol organizmining o'ziga xosliklari, ayol tabiati va uning ma'lum darajada «biologik norasoligi» (ya'ni jismonan baquvvat emasligi) bilan izohlaganlar.

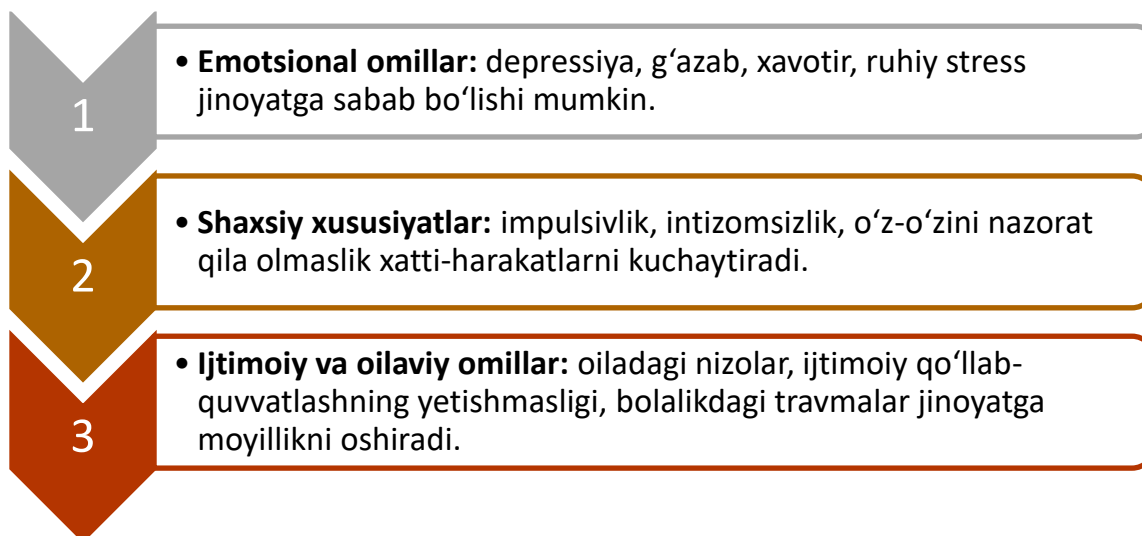
Kriminologik

Jixatlari

Yetuklik davri ayollari orasida eng ko'p uchraydigan jinoyatlar quyidagilardan iborat: mol-mulkka oid o'g'irlik, firibgarlik, xiyonat, jismoniy zo'ravonlik va ba'zan shaxsga tahdid. Kriminologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki:

1. Ayollarning jinoyatga moyilligi ko'proq moddiy qiyinchiliklar, oilaviy nizolar yoki ijtimoiy bosim bilan bog'liq.
2. Jinoyatning turli turlari va ularning motivlari jinsiy, yosh va oilaviy holatga qarab farq qiladi.[7]

Psixologik jixatlari - Ayollar jinoiy xatti-harakatlarini tushunishda psixologik faktorlar muhimdir

Psixologik tahlil shuni ko'rsatadiki, jinoyat sodir etgan ayollarning ko'pchiligi yuqori darajada emotsional sezgirlikka ega bo'lib, stress va ijtimoiy bosimga tez ta'sir qiladi. Shu bilan birga, ular ko'pincha ijtimoiy normalarga moslashishda qiyinchiliklarga duch keladi.[8]

O'z qobiliyatini namoyon etish imkoniyatining yo'qligi, ishsizlik, turmush darajasining pasayishi, shuningdek oilaviy qadriyatlarga qiziqishning susayishi shunga olib kelmoqdaki, ayollar ba'zan tirikchilik uchun mablag'lar topishga urinib, jinoyat yo'liga kirmoqdalar.[10] To'g'ri, jinoyatchi ayollar ko'pincha tovlamachilik, firibgarlik, o'g'rilik, xaridorlarni aldash kabi jinoyat turlarini tanlaydilar, talonchilik va bosqinchilik jinoyatlarida kam ishtirok etadilar, biroq yildan yilga vaziyat o'zgarmoqda va ayollar jinoyatchiligi jinoyatchilik tizimida barqaror o'rin egallab bormoqda. So'nggi yillarda umumiy jinoyatchilik tarkibida ayollar jinoyatchiligi ulushining ko'payganligi boshqa sabablar bilan bir qatorda jinslarning huquqiy, ijtimoiy va boshqa jihatlaridan tenglashuvi bilan ham bog'liq. Agar ayol jamiyatda erkak bilan tenglashsa, u beixtiyor erkaklarga xos bo'lgan agressiv xulq-atvor tipini ham qabul qiladi. Oilada zo'rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlarning o'sishi ayni shu holat bilan belgilanadi, chunki ayol uyda ham o'zini agressiv tuta boshlaydi.

Ayollar tamagirlik jinoyatlarida ham faolroq harakat qila boshlamoqdalar, chunki unga tabiatan xos bo'lgan oilani tebratuvchi xususiyatlari.

Ikkinchi darajali ahamiyat kasb etmoqda. Endilikda ayol oila uchun javobgarlikni to'liq o'z zimmasiga olishga harakat qilmaydi, u mazkur javobgarlikni erkak bilan teng bo'lishadi. Jinoiy faoüyatdan tiyib turuvchi asosiy omil bo'lgan oila uchun javobgarlik ulushi kamaymoqda, bu esa jinoyatchilikning o'sishiga sabab bo'Mmoqda. Ayniqsa, iqtisodiy jabhada jinslarning tenglashuvi ayollar jinoyatchiligi foizining ko'payishiga ta'sir ko'rsatdi, chunki ayollarda mazkur jinoyat turini sodir etish uchun imkoniyat paydo bo'ldi. Ilgari tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanadigan ayollar sorti ancha kam edi, rahbarlik lavozimlarini ham ular kam egallardi, ayollar asosan iqtisodiy jinoyatlar sodir etishga «moslashmagan» lavozimlar (ish joylari)da band edi. Shunday qilib, erkak va ayol ijtimoiy rollarining aralashuvi shunga olib keldiki, ayol ham, erkak ham ularning ishdagi va uyda bandligi munosabati bilan yuzaga keluvchi har xil vaziyatlarga tushib qolmoqdalar. Ya'ni, jinoyat bilan yakunlanishi mumkin bo'lgan janjallar, iqtisodiy yoki tamagirlik jinoyatlari sodir etish uchun imkoniyatlarning yuzaga kelish ehtimoli erkaklar uchun ham, ayollar uchun ham bir xil.[10]

Tabiiyki, jinsidan qat'i nazar, har qanday odam ham jinoyatga qo'l uravermaydi. Biroq, ilgari ayol jinoyat sodir etish uchun zarur ma'naviyruhiy xususiyatlar majmuiga ega bo'lsa, uning imkoniyatlari shunday xususiyatlar majmuiga ega bo'lgan erkak bilan bir xil bo'lardi. Endilikda erkaklar ham, ayollar ham o'z jinoiy niyatlarini amalga oshirishda teng imkoniyatlarga ega. Jinslarning bu tenglashuviga umumiy jinoyatchilik tarkibida ayollar jinoyatchiligi ulushi ko'payganligining sabablaridan biri sifatida qarash mumkin.

Xulosa- ayollar jinoiy faoliyatini kriminologik va psixologik jihatdan tahlil qilish ularning motivlari, shaxsiy xususiyatlari va ijtimoiy muhitini aniqlashga yordam beradi. Yetuklik davrida sodir bo'ladigan jinoyatlar ko'pincha shaxsning

ruhiy barqarorligi, emotsional holati va ijtimoiy sharoit bilan chambarchas bog‘liq. Shu sababli, jinoyatchilikni oldini olishda psixologik maslahat, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash va oilaviy tarbiya tizimini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Jurayev, X. O. (2023). O ‘SPIRINLIK YOSHIDA SHAXSDA STRESSLI VAZIYATLARDA INDIVIDUAL KOPING STRATEGIYALARNING O‘RNI VA AXAMIYATI. *Educational Research in Universal Sciences*, 2(4), 512-515.
2. Odilboyevich, J. X. (2025). O ‘SMIRLARDA XARAKTER AKSENTUATSIYASI VA UNING BOSHQA XULQ-ATVOR SHAKILANISHGA TA’SIRINING PSIXOLOGIK MEKANIZMLARI. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 59(2), 338-347.
3. Xusanovna, U. M., & Odilboyevich, J. X. (2026). YOSHLARNI YOT G‘OYALARGA BERILISHIDA XARAKTER AKSENTUATSIYASINING TA’SIRINING PSIXOLOGIK JIXATLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 84(3), 244-249.
4. Xabibullayevna, A. V., & Odilboyevich, J. X. (2026). O ‘QUVCHI YOSHLAR ONGIDA KIBER XAVFSIZLIGI IMMUNITETINI OSHIRISHNING PSIXOLOGIK OMILLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 84(3), 230-235.
5. Odilboyevich, J. X. (2026). O ‘SMIRLIK DAVRIDA XARAKTER AKSENTUATSIYASINI VA DEVIANT XULQ-ATVORNI KORREKSIYA QILISHDA ART-TERAPIYA USULLARIDAN FOYDALANISH. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 84(3), 250-258.

6. Sahobiddinova, M. O., & Odilboyevich, J. X. (2026). O 'SMIRLIK YOSH DAVRIDA XARAKTER AKSENTUATSIYASI VA EMOTSIONAL MUNOSABATLARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 84(3), 259-264.
7. Odilboyevich, J. X. (2026). BOSHAQARUVDA JARAYONIDA QAROR QABUL QILISHDADI XARAKTER AKSENTUATSIYASINING TUTGAN O 'RNI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 84(3), 216-222.
8. Odilboyevich, J. X. (2026). SHAXS XARAKTER AKSENTUATSIYASI VA UNING MAVQEGA VA LAVOZIMGA INTILISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 84(3), 265-271.
9. Байкунусова, Г. Ю. (2018). ВИДЫ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЗАВИСТИ. In *Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования*. (pp. 138-141).
10. Q.R. ABDURASULOVA KRIMINOLOGIYA Toshkent «Adolat» 2007 © Q.R Abdurasulova. © Toshkent davlat yuridik instituti 2007 yil.
11. Yuldibayevna, B. G. (2020). Masofaviy ta'limdagi talaba shaxsini tarbiyalashda psixologik tavsiyalar. *Science and Education*, 1(1), 454-457.
12. Taskarayevna, N. Z., Yuldibayevna, B. G., Niyazova, N., Shehzadi, I., & Turayev, S. (2026). Pedagogical Transformations: Agentic AI as a Co-Teacher and Learning Partner. In *Multidisciplinary Perspectives on Agentic AI in Educational Systems* (pp. 63-86). IGI Global Scientific Publishing.
13. Gulmira, B. (2019). Semantic and psychological relationship of Envy and Jealousy. In *Bridge to science: research works* (pp. 174-176).